

Justitiekommitténs betänkande 2021/22:JuU54

Åtgärder mot personer som blockerar vägar

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om åtgärder mot personer som blockerar vägar. Enligt utskottet bör regeringen vidta åtgärder för att säkerställa att de straffbestämmelser som kan tillämpas på personer som blockerar vägar eller genomför liknande aktioner är effektiva och ändamålsenliga.

I betänkandet finns en reservation (S, C, V, MP) där det föreslås att riksdagen inte ska göra något tillkännagivande till regeringen.

Behandlade förslag

Utskottet lägger på eget initiativ fram förslaget till tillkännagivande.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Utskottets överväganden	5
Åtgärder mot personer som blockerar vägar	5
Reservation	10
Åtgärder mot personer som blockerar vägar (S, C, V, MP)	10

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Åtgärder mot personer som blockerar vägar

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om åtgärder mot personer som blockerar vägar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Reservation (S, C, V, MP)

Stockholm den 2 juni 2022

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Lundh Sammeli

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Lundh Sammeli (S), Andreas Carlson (KD), Petter Löberg (S), Louise Meijer (M), Adam Marttinen (SD), Maria Strömkvist (S), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Gustaf Lantz (S), Carina Ödebrink (S), Juno Blom (L), Tobias Andersson (SD), Martin Marmgren (MP), Ingemar Kihlström (KD), Mikael Damsgaard (M), Malin Björk (C) och Gudrun Nordborg (V).

Redogörelse för ärendet

Inom utskottet har det väckts en fråga om att utskottet, med stöd av sin initiativrätt enligt 9 kap. 16 § riksdagsordningen, ska ta initiativ till ett tillkännagivande till regeringen om åtgärder mot personer som blockerar vägar.

Utskottets överväganden

Åtgärder mot personer som blockerar vägar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om åtgärder mot personer som blockerar vägar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Jämför reservationen (S, C, V, MP).

Bakgrund

På senare tid har flera aktioner genomförts i olika delar av Sverige i form av att personer har blockerat vägar genom att sätta sig på vägbanan, och på så vis stoppat trafiken. I vissa fall har personer enligt uppgift också limmat fast sig i underlaget. När de sedan blivit ombedda av polis att flytta på sig har de vägrat att göra detta. Syfte med aktionerna har varit att få uppmärksamhet för sitt budskap.

Straffbestämmelser

Det finns flera straffbestämmelser som kan aktualiseras när det gäller sådana handlingar som nämns ovan, bl.a. sabotage, ohörsamhet mot ordningsmakten och brott mot ordningslagen.

För sabotage kan t.ex. den dömas som genom skadegörelse eller annan åtgärd allvarligt stör eller hindrar den allmänna samfärdseln. Straffskalan för sabotage är fängelse i högst fyra år (13 kap. 4 § brottsbalken). Straffskalan för grovt sabotage är fängelse på viss tid, lägst två och högst arton år, eller på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om det därigenom framkallats fara för rikets säkerhet, för flera människoliv eller för egendom av särskild betydelse (13 kap. 5 § brottsbalken).

I de fallen en person, trots uppmaning från polisen, vägrar att flytta på sig kan han eller hon göra sig skyldig till ohörsamhet mot ordningsmakten (16 kap. 3 § brottsbalken). Enligt denna bestämmelse kan en deltagare i en folksamling som stör allmän ordning och som underlåter att efterkomma en för ordningens upprätthållande meddelad befallning dömas för ohörsamhet mot ordningsmakten till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ordningslagen (1993:1617) finns bl.a. bestämmelser i 3 kap. 1 § om att en offentlig plats inom detaljplanlagt område inte utan tillstånd av Polismyndigheten får användas på ett sätt som inte stämmer överens med det ändamål som platsen har upplåtits för eller som inte är allmänt vedertaget. Tillstånd behövs dock inte, om platsen tas i anspråk endast tillfälligt och i obetydlig omfattning och utan att inkräkta på någon annans tillstånd. När det

gäller allmänna vägar gäller kravet på Polismyndighetens tillstånd endast sådana åtgärder som inte är reglerade i väglagen (1971:948). Den som uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter detta kan dömas till böter (3 kap. 22 §).

Ordningsslagen innehåller även bestämmelser om allmänna sammankomster, med vilket bl.a. avses sammankomster som utgör demonstrationer eller som annars hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i allmän eller enskild angelägenhet (2 kap. 1 §). För att en sammankomst ska anses som allmän krävs att den anordnas för allmänheten eller att allmänheten har tillträde till den eller att sammankomsten med hänsyn till de villkor som gäller för tillträde till den bör anses jämställd med en sådan sammankomst. För att anordna en allmän sammankomst på en offentlig plats krävs tillstånd (2 kap. 4 §). Den som i egenskap av anordnare bryter mot kravet på tillstånd kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader (2 kap. 29 §).

Häktning

Av betydelse för möjligheterna att ingripa mot personer som blockerar vägar är även bestämmelserna om häktning.

Reglerna om häktning finns i 24 kap. rättegångsbalken. På åklagarens begäran får den person häktas som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott som kan ge fängelse i ett år eller mer. Dessutom krävs att – med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet – någon av följande omständigheter föreligger (1 § första stycket):

- Det finns en risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara). Med detta menas att den misstänkte lämnar sin bostads- eller vistelseort eller på något annat sätt håller sig undan, i avsikt att undgå lagföring eller straff.
- Det finns en risk för att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara). Med detta avses att den misstänkte gör sig av med spår efter brottet eller förstör eller gömmer föremål som kommit åt genom brottet eller annars har betydelse för utredningen. Det kan även handla om att den misstänkte påverkar någon som kan lämna upplysningar i saken, t.ex. ett vittne, på ett sätt som är till nackdel för utredningen.
- Det finns en risk för att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). Detta innebär att det finns risk för återfall inom en ganska kort tidsrymd. Det ska dessutom avse återfall i brott som är besläktade med eller har samband med det häktningsgrundande brottet.

Om det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år för brottet finns det en presumtion för häktning (1 § andra stycket). Presumtionen innebär att den misstänkte ska häktas om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Grunden till bestämmelsen är att det vid allvarlig brottslighet som regel finns

risk för flykt, kollusion eller recidiv. För att undvika häktning måste det därför finnas omständigheter som visar att det är uppenbart att det saknas skäl till häktning. En prövning av häktningsskälerna måste dock alltid göras i det enskilda fallet även i de fall presumtionsregeln är aktuell.

Om det kan antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter får häktning inte ske (1 § fjärde stycket).

Häktning får ske endast om skälen för detta uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (1 § tredje stycket). Denna regel kallas för proportionalitetsprincipen och ger uttryck för att minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet med frihetsberövandet. Regeln innebär att häktning endast får användas om syftet med åtgärden inte kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder.

Häktning för mindre allvarliga brott får ske under de förutsättningar som anges i 2 §. Om en person som på sannolika skäl är misstänkt för brott är okänd och vägrar att uppge sitt namn och sin hemvist eller om hans eller hennes uppgift om detta kan antas vara osann får personen häktas oberoende av brottets beskaffenhet. Detsamma gäller om en person saknar hemvist i Sverige och det finns risk för att han eller hon undandrar sig lagföring eller straff genom att lämna landet.

Även den som endast är skäligen misstänkt för brott kan häktas (3 §). Skäligen misstanke är en lägre misstankegrad än sannolika skäl. För att en sådan häktning ska bli aktuell krävs, utöver att förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda, att det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning. Detta kallas utredningshäktning och får inte pågå under längre tid än en vecka. För att fortsatt häktning därefter ska vara tillåten krävs att misstankegraden når upp till sannolika skäl.

Aktuella prövningar

Flera fall där personer blockerat vägar är eller har varit aktuella inom rättsväsendet. Exempelvis pågår ett mål vid Stockholms tingsrätt där flera personer åtalats för ohörsamhet mot ordningsmakten för att ha vägrat att lyda polisens uppmaning att lämna den gata de hade blockerat i två timmar mitt under rusningstrafik.

Nyligen anhölls även fyra personer misstänkta för flera fall av sabotage efter att ha blockerat vägar och i vissa fall limmat fast sig själva i vägbanan. Tingsrätten fann vid en häktningsförhandling som gällde den första av dessa personer att hon visserligen var på sannolika skäl misstänkt för flera fall av sabotage men att det inte fanns tillräckliga skäl för häktning. Hon försattes därför på fri fot, och åklagaren avstod därefter från att gå vidare med de övriga anhållna.

Pågående arbete

Gängbrottsutredningen överlämnade i augusti 2021 betänkandet Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68) till regeringen. I betänkandet föreslås att en presumtion för häktning ska gälla vid misstanke om brott med ett minimistraff om fängelse i ett år och sex månader i stället för som i dag två års fängelse. En sådan sänkning blir aktuell för brottet grov misshandel, men även för rån utifrån utredningens förslag om att höja minimistraffet för detta brott från fängelse i ett år till fängelse i ett år och sex månader. Utredningen föreslår också att minimistraffet för grov utpressning ska höjas från ett år och sex månader till två års fängelse, vilket innebär att denna brottstyp även omfattas av den nuvarande bestämmelsen om presumtion för häktning. Betänkandet har varit ute på remiss och bereds nu inom Regeringskansliet.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade våren 2021 ett förslag om att modernisera bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten, så att den t.ex. skulle kunna tillämpas på gäng som vägrar följa polisens uppmaning att skingra sig (bet. 2020/21:JuU23). Utskottet fann inte något skäl att ta något initiativ med anledning av förslaget och avstyrkte motionsyrkandet. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2020/21:395). Ett likalydande motionsyrkande behandlades förenklat våren 2022 och avstyrktes av utskottet (bet. 2021/22:JuU22, rskr. 2021/22:270).

Utskottet har återkommande behandlat motionsyrkanden om att gränsen för obligatorisk häktning bör sänkas, senast våren 2022 (bet. 2021/22:JuU24 s. 51). Utskottet avstyrkte motionsyrkandena med hänvisning till att utskottet inte ville föregripa den pågående beredningen av Gängbrottsutredningens förslag. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2021/22:216).

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser allvarligt på de omfattande störningar av trafiken som på senare tid har orsakats av att personer har blockerat vägar på olika ställen i landet. Utöver att många människor drabbas av praktiska olägenheter till följd av trafiksituationen vill utskottet understryka att sådana blockader också innebär risk för människors liv och hälsa eftersom utryckningsfordon och andra transporter inom samhällsviktig verksamhet kan förhindras eller drabbas av stora förseningar. Som framgår pågår förundersökningar och mål mot personer som blockerat vägar enligt flera olika brottsrubriceringar, bl.a. sabotage, ohörsamhet mot ordningsmakten och brott mot ordningslagen. Oavsett utgången i dessa anser utskottet att regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa att de straffbestämmelser som kan tillämpas på personer som blockerar vägar eller genomför liknande aktioner är effektiva och ändamålsenliga. Utskottet anser att regeringen bör tillsätta en utredning, som ska ges i uppdrag att överväga om de befintliga bestämmelsernas tillämpningsområde

ska utvidgas och om det finns behov av att införa ytterligare bestämmelser, t.ex. ett grovt brott mot ordningslagen. Uppdraget bör också omfatta en översyn av straffen för dessa typer av brott i skärpande riktning och en uttrycklig begäran att ta fram ett förslag till straffskärpning som innebär att minimistraffet för sabotage höjs till minst ett års fängelse när det rör sig om brott som begås systematiskt och i organiserad form.

Eftersom det är vanligt att flera liknande aktioner i form av blockering av vägar genomförs på olika ställen inom ett kortare tidsintervall menar utskottet att det är angeläget att polis och åklagare har tillgång till de tvångsmedel som behövs för att utreda brotten skyndsamt samt att lagföring sker utan dröjsmål. Därför bör även frågan om tvångsmedel omfattas av utredningens uppdrag. Enligt utskottet bör t.ex. möjligheterna att häkta personer som blockerar vägar utredas, vilket skulle ge polisen bättre förutsättningar att agera mot pågående brottslighet.

Med stöd av sin initiativrätt enligt 9 kap. 16 § riksdagsordningen föreslår utskottet att riksdagen ställer sig bakom det som utskottet nu har anfört om åtgärder mot personer som blockerar vägar, och att riksdagen tillkännager detta för regeringen.

Reservation

Åtgärder mot personer som blockerar vägar (S, C, V, MP)

av Fredrik Lundh Sammeli (S), Petter Löberg (S), Maria Strömkvist (S), Gustaf Lantz (S), Carina Ödebrink (S), Martin Marmgren (MP), Malin Björk (C) och Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår utskottets förslag.

Ställningstagande

Vi delar uppfattningen att blockering av vägar kan leda till allvarliga konsekvenser i vissa fall, t.ex. om utryckningsfordon och andra fordon som används i samhällsviktig verksamhet förhindras att ta sig avsedd adress eller försenas. Vi noterar att förundersökning pågår när det gäller ett stort antal personer som har deltagit i sådana aktioner de senaste månaderna och att brottsmisstankarna rör bl.a. sabotage, ohörsamhet mot ordningsmakten och brott mot ordningslagen. Enligt vår mening förtjänar det att påpekas att den befintliga bestämmelsen om sabotage uttryckligen tar sikte på åtgärder som allvarligt stör eller hindrar den allmänna samfärdseln. Därtill har bestämmelsen en vid straffskala, som för brott av normalgraden sträcker sig till fängelse i maximalt fyra år och för grovt sabotage till livstid, vilket också är det strängaste straffet som finns i svensk lagstiftning.

I avvaktan på att åtal eventuellt väcks i dessa ärenden och att domstolarna prövar frågor om skuld, rubricering och påföljd anser vi att det saknas anledning för riksdagen att göra ett sådant tillkännagivande till regeringen som nu föreslås.